

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Doktori Iskola

Murányi-Győri Gréta

**Ingázás Szabolcs-Szatmár megyében a Kádár-kor-
szakban
Társadalmi kérdések a politikai gyakorlatban**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Valuch Tibor
egyetemi tanár, (EKKE)

Eger, 2024

Az értekezés témája, kérdések, módszerek

Doktori disszertációmban az államszocializmus egyik legemblematikusabb társadalmi jelenségét makro- és mikro-történeti szinten, párhuzamos elemzéssel vizsgáltam meg, szociálpolitikai diskurzuselemzés formájában. Disszertációm célja az volt, hogy új szempontok alapján mutassam be a megyén belül ingázó munkások társadalmi rétegének sajátos helyzetét és egyéni sajátosságait a megyében. A vizsgálat kiemelt szempontja, hogy milyen hatással volt az ingázás jelensége a politikai döntéshozatalra, és ez miként befolyásolta a társadalmi egyenlőtlenség legfőbb dimenzióit. A jelenség főként a hatvanas évektől kapott nagyobb politikai nyilvánosságot. Az ingázással kapcsolatban olyan társadalmi problémák, mint a társadalmi egyenlőtlenség, a területi egyenlőtlenség, továbbá egyéb, a korszak politikai gyakorlatát erőteljesen befolyásoló egyéb társadalmi jelenség, mint az alkoholizmus is felszínre kerültek. A társadalmi egyenlőtlenség és a területi hátrányok mérséklését legfőképpen a hetvenes évektől kibontakozó területfejlesztési politikától várták. Az ennek kapcsán megszülető döntéseket főként az ingázókat foglalkoztató vállalatok ültették át a gyakorlatba. A vállalati felelősségvállalás hangsúlyozása a

hatvanas évek második felétől erőteljesen megjelent a politikában. A disszertációmban ennek a jelenségnek megyei szinten történő megvalósulását is igyekeztem bemutatni a megyei politikai kontextusban, szociálpolitikai diskurzus-elemzés formájában. Emellett fontos szempont volt, hogy milyen eszközei voltak a politikai vezetésnek, a vállalati felelősségvállalás milyen formái léteztek, illetve az intézkedések milyen eredményre vezettek? Kutatásaim során főként a két legnagyobb munkaerővonzási körzettel rendelkező településen (Nyíregyháza, Mátészalka) működő vállalatok, mint a Szabolcs Megyei Állami Építőipari Vállalat (SZÁÉV), a Nyíregyházi Gumigyár (Taurus) és a Magyar Optikai Művek (MOM) tevékenységére fókuszáltam. Továbbá kutatásom célja a megyei érdekeltséggel/üzemegységekkel rendelkező országos vállalatok és megyei vállalatok tevékenységének összehasonlítása volt. A vállalatok kiválasztását a levéltári és egyéb jellegű forrásanyagok felkutatásának lehetősége is befolyásolta. Kutatási témámmal kapcsolatban az egyik legfontosabb kérdés elősorban az volt, hogy hogyan épült fel a „vállalati profil”, és voltak-e olyan aspektusai, amelyek a megyei viszonyokat tükrözték? Az országos vállalatok mennyire vették figyelembe a dolgozói igényeket a

vidéki üzemegységekben vagy tevékenységük elsősorban „főváros-specifikus” volt?

A kutatási eredmények bemutatása

A megye gazdasági elmaradottsága és a viszonylag kései ipartelepítés, az országos tendenciától eltérően csak ideig-óráig tudta megállítani a tömeges elvándorlási hullámot. A megyét érintő gazdasági döntések nem tudták mérsékelni az ingázást, csupán azt idézték elő, hogy a távolsági ingázással ellentétben egyre inkább a megyén belüli ingázás vált meghatározóvá. Az ingázás tömegessé válásának már főként a hatvanas évektől fokozottabb politikai jelentőséget tulajdonítottak. Ezt a folyamatot alapozták meg az ötvenes évek második felének intézkedései. Lényeges változások az évtized végétől a vállalatok gazdasági önállósulásának kezdetével jelentkeztek a vállalati felelősségvállalás jegyében. Ez a megyét a hatvanas évek végétől érintette, a megye több települése is kiemelt célpontja lett az iparfejlesztési programnak.

A megyei vállalatok mellett számos szabolcsi érdekeltséggel rendelkező vállalat is foglalkoztatott megyén belüli ingázó-

kat, a vállalati szociális profilt pedig egyre inkább meghatározták a bejáró dolgozók helyzetén javító intézkedések. A megyei vállalatok közül az egyik legnagyobb, a SZÁÉV szociálpolitikáját mutattam be és elemzem a legrészletesebben a disszertációban. Tevékenységét alapvetően meghatározta az a több mint másfélezer ingázó dolgozó, akik a vállalatnál dolgoztak. Habár a megyei helyzetre helyi vállalat révén sokkal „érzékenyebben” reagáltak, mint az országos vállalatok, azonban az anyagi ráfordítás ellenére tartós eredményeket többek között kulturális téren nem produkáltak. A vállalati művelődési programok nagy része lényegében csak papíron „nyert értelmet”, a vállalati ingázókat még a hetvenes évek végén sem sikerült bevonni a kulturális életbe. A vállalati szociálpolitikát alapvetően a munkásszállókkal kapcsolatban hozott intézkedések határozták meg, de az ottlakók ebből nem sok mindent tapasztaltak meg a valóságban. A legtöbb eredményt főként a hetvenes évektől a közlekedési és lakáshelyzet terén érték el, a munkásszállítási járatok összehangolásával, és a vállalati lakásépítési programmal. Azonban a munkásszállítás terén a szolgáltatás minősége a hetvenes évek végén is sok kívánnivalót hagyott maga után. Emellett gazdasági érdekek is befolyásolhatták a vállalati tevékenységet, főként az alkoholpolitikát

illetően. Részben a munkaerőhiánnyal is lehetett magyarázni, hogy a bevezetett intézkedések ellenére még a nyolcvanas években is küzdöttek a vállalati alkoholizmussal. A vállalati vezetés számos esetben napirendre tűzte a témát, de a gazdasági helyzet nem tette lehetővé, hogy végső esetben, például statuálva, dolgozókat bocsájtssanak el munkahelyi italozás miatt. A SZÁÉV-val ellentétben a MOM és Taurus szociális profilját kevés kivételtől eltekintve a „főváros-központú” felelősségvállalás jellemezte. Ez leginkább a művelődés terén volt jellemző. A vállalatok ezirányú tevékenységét a SZÁÉV-hoz hasonlóan szintén befolyásolhatta, hogy az ingázók nem voltak érdekeltek a munkaidő utáni programokban. A Taurus kiterjedt szociálpolitikai döntéseit tekintve a lakásprogram és a szociális intézkedések a megyei ingázókat is megcélozták. A vállalat célja a vidéki és fővárosi üzemegek szociális ellátásbeli különbségeinek folyamatos enyhítése volt. Azonban az igyekezet a dolgozók elégedetlensége nyomán nem volt elég. Az alkoholizmus-ellenes politikai kudarcok hátterében a SZÁÉV-hoz hasonlóan, a munkaerőhiány állhatott. A források olyan bizottságot sem említenek, ami ténylegesen koordinálta volna vidéken és a fővárosban is a preventív teendőket.

A hetvenes évek településfejlesztési politikája hivatalosan a területi és társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését tűzte ki céljául, azonban valójában csak még inkább kedvező alternatívává tette az ingázást. A falvak gazdasági ellehetetlenítéséhez, ingázáshoz, elvándorláshoz, a családok felbomlásához vezetett. A hetvenes években a politikai vezetés művelődéspolitikai irányelvei sem igazodtak a valósághoz. Hiszen az ingázó munkásoknak kisebb dolguk is nagyobb volt annál, minthogy részesei legyenek a rendszerint munkaidő utáni kulturális programoknak. Az alkohol bizonyult alternatív megoldásnak a munkásszállók lakói, illetve az állomásokon várakozó ingázók számára. Ez különösen a megyeszékhely és a főleg nyíregyházi telephelyű vállalatoknál volt a leglátványosabb. A meghirdetett lakáspolitikája sem hozta meg a kívánt eredményt. A lakáskérdés az ingázók számának emelkedése és főként az első generációs munkásság tömeges elvándorlásának köszönhetően nem maradhatott megoldatlan. A lakásproblémára a megyei vezetés a hetvenes évek akcióival, illetve a vállalati lakásépítés támogatásával tudott átmeneti megoldást kínálni. A közlekedési helyzetet illetően pedig a megyében még a hetvenes évek végén is a viszonylag sűrűn használt ponyvás teherautókon és a zsúfolt buszokon, vonatokon még inkább megerőltetőnek

bizonyultak a mindennapok a több ezer ingázásra kényszerülő számára. A közlekedés és a lakáshelyzet terén végig érezhető volt az ingázó munkások hátrányos helyzete. A lakásprogram ahelyett, hogy mérsékelte volna, inkább *elmélyítette* a társadalmi egyenlőtlenséget. A vállalati lakásprogram egyenlő feltételeket hirdetett, azonban a valóságban, sok esetben éppen a legrászorultabbak nem jutottak támogatáshoz. A kulturális programok miatt pedig az ingázók, főként a vállalatok részéről célkeresztbe kerültek. A kétlaki életmódot az üzemek és részben a sajtó is a vállalati törekvések legfőbb akadályaként aposztrofálta.

A disszertációval az volt a célom, hogy bemutassam egy megyén belül az ottani napi ingázók helyzetét, szociális viszonyait, kiszolgáltatottságát, a hatalom és a társadalom viszonyát. Megpróbáltam feltárni a vállalati szintre delegált szociálpolitikai gyakorlat működését, elemezve a kor politikai szociálpolitikai diskurzusait. Munkám szándékaim szerint abban hozott új eredményt az ingázás társadalomtörténeti vizsgálatában, hogy megpróbáltam a politikai, szociálpolitikai szempontok, valamint a területi egyenlőtlenség és a devianciák összefüggéseit feltárni mezo és vállalati szinten egyaránt.

A kutatás során a munkásszállók és a bejárás kettős megítélése érhető nyomon a megyét tekintve, ami annak ellenére sem változott meg, hogy a hetvenes években a politikai rendszer „felkarolta” ezt a marginális réteget. A levéltári források alapján a negatív megítélés és a felelősség elutasítása volt jellemző a megyei politikai érában, a megyei ingázók ügye még a hetvenes években is burkoltan jelentkezett. Igaz, a hatvanas években, a megyében a távolsági ingázás kapcsán is születettek politikai elképzelések, jellemzően csak elvétve. A legtöbb intézkedés csupán látszattmegoldást eredményezett, a vállalatok és a helyi politikai hatalom részéről pedig közvetve hol elzárkózás, hol fáziskésés volt tapasztalható. Jól látható az egyes témakörökben elemzett dokumentumok és kérdések alapján, hogy a mindennapok társadalmi realitása és az ingázásról, a szociális kérdésekről szóló hivatalos diskurzusok között nagy volt a távolság. A valóság és a vállalati elképzelések sem fedték egymást. Akár országos, akár helyi üzemekről legyen szó, nem reagáltak megfelelően a felmerülő problémákra.

A kutatás során a politikai részterületek összetettsége is kirajzolódott: sikeres szociális és alkoholizmus-ellenes politikai intézkedések nélkül a kultúra terén sem valósulhattak

meg a kívánt elképzelések. Ugyanakkor a politikai mechanizmus visszasságai kerültek felszínre, aminek köszönhetően az ingázók társadalmi integrálódása sosem lehetett teljes, életmódjuk pedig továbbra is egy bizonytalan életstratégiát hordozott magában.

A témában megjelent publikációk

1. Győri Gréta: Honnan indult a fekete vonat? A „sötét Szabolcs sztereotípiá” története. In: Balga Nóra-Szabó Gergely (szerk.): XIV. Adsumus: A XIV. Eötvös Konferencia tanulmánykötete. Budapest. 2016.57-76.
2. Gréta Murányi-Győri: Settlement development policy and its results from the perspective of the phenomenon of commuting in Szabolcs-Szatmár cpunty between 1960 and 1980. In: Csiszár Beáta-Hankó Csilla-Kajos Luca Fanni-Mező Emerencia (szerk.): IX, Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2020 (9th Interdisciplinary Doctoral Conference 2020) Tanulmánykötet. Pécs. 2020. 359-374.
3. Murányi-Győri Gréta: Az ingázás szkapolitikai döntések függvényében Szabolcs-Szatmár megyében a Kádár-korszakban. POLYMATHEIA. 18.évf. 1-2.szám. 2021. 160-177.
4. Murányi-Győri Gréta: „Ha munkásszálló-legyen jó”. Munkásszállók helyzete az állami és vállalati szoci-

álpolitikában Szabolcs-Szatmár megyében a hetvenes években. METSZETEK. 11.évf. 3.szám.2022. 43-61.

5. Murányi-Győri Gréta: Településfejlesztési politika és vállalati felelősségvállalás az ingázás jelenségének tükrében Szabolcs-Szatmár megyében 1960 és 1980 között. In: Molnár Dávid-Pap Péter (szerk.): Doktorandusz hallgatók X. konferenciájának tanulmányai. Eger.2022. 57-83.
6. Murányi-Győri Gréta: Szociálpolitika és ingázás Szabolcs-Szatmár megyében a Kádár-korszakban. In: Molnár Dániel-Molnár Dóra (szerk.):XXVI. Tavaszi Szél Konferencia-Tanulmánykötet II. Budapest. 2023. 444-453.